

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/86734>

Please be advised that this information was generated on 2019-03-22 and may be subject to change.

DE LATE OPKOMST VAN RECHTS POPULISME IN ZWEDEN

KAREN ANDERSON EN ANDREJ ZASLOVE

Er heerst onrust binnen de Zweedse politiek. Tijdens de landelijke verkiezingen van 19 september jongstleden behaalden de Zweden Democraten (Sverigedemokrater) 5,7 procent van de stemmen. In de *Riksdag* – het Zweedse parlement – namen de niet-socialistische partijen – de conservatieven, de liberalen, de Centrum Partij en de christen democraten – onmiddellijk afstand van de Zweden Democraten. De niet-socialistische partijen regeren samen sinds 2006 en ondanks het feit dat ze hun meerderheid verloren hebben, blijven zij met 49,3 procent van de stemmen aan de macht; ze vormden liever een minderheidsregering dan dat ze steun zochten bij de Zweden Democraten. Daardoor is de overheid nu afhankelijk van verschuivende meerderheden binnen het parlement.

De oppositiepartijen – de sociaal democraten, de Linkse Partij en de groenen – stonden eveneens negatief tegenover de Zweden Democraten, en wilden op geen enkel gebied met hen samen werken. De isolering van de Zweden Democraten veroorzaakte haar eerste explosieve reactie op 5 oktober tijdens de kerkdienst, die traditioneel voor de opening van de *Riksdag* wordt gehouden. Gekleed in traditionele Zweedse klederdracht (ter demonstratie van hun eerbied voor de traditionele Zweedse cultuur), marcheerden de twintig parlamentsleden van de Zweden Democraten de kerk uit, uit protest tegen bepaalde opmerkingen die de bisschop in zijn preek maakte. Zij voelden zich beledigd en waren overtuigd dat deze opmerkingen – over het belang van het niet discrimineren van anderen vanwege hun land van herkomst of etnische origine – hun partij specifiek aanklaagden. De Zweden maken zich nu klaar voor een periode van conflict en confrontatie tussen de Zweedse

politieke gevestigde orde en de Zweden Democraten.

De opkomst van de Zweden Democraten is opmerkelijk om twee redenen. Ten eerste, leek Zweden lang 'immuun' voor rechts populisme. Rechts populistische partijen bestaan in Zweden reeds enkele decennia, maar waren electoraal nooit erg succesvol. De electorale doorbraak van rechts populisme heeft zich dus betrekkelijk laat in Zweden voorgedaan.

Ten tweede kan de onwil van de Zweedse politieke gevestigde orde om met de Zweden Democraten samen te werken in het parlement verklaard worden door het feit dat het verleden van deze partij geassocieerd wordt met neofascisme en racisme. Dit artikel analyseert het recente succes van de Zweden Democraten in het licht van deze twee kwesties.

Zweden maakt zich klaar
voor een periode van
conflict tussen de politieke
gevestigde orde en de
Zweden Democraten

In de eerste decennia na de Tweede Wereldoorlog werden populistische en rechtse partijen meestal gemarginaliseerd. Dit heeft te maken met de politieke ervaringen met dergelijke

partijen tijdens de oorlog en de sterke overeenkomsten tussen naoorlogse partijen als de Movimento Sociale Italiano in Italië en de vroegere partijen. In de jaren zeventig vond een trendbreuk plaats. Een nieuwe generatie rechts-populistische partijen kwam tot stand in een context van toenemende electorale dynamiek en verschuivingen in de partijsystemen in veel West-Europese landen. De eerste succesvolle populistische partijen waren de antibelasting protestpartijen in Denemarken en Noorwegen. Rechts populisme was echter geen invloedrijke politieke beweging tot in de jaren tachtig en negentig.

In de jaren tachtig traden zowel het Franse Nationale

Front de Oostenrijkse Vrijheidspartij en het Vlaams Blok voor het eerst naar voren, en behaalden de Republiken voor het eerst een gering succes in Duitsland. Daarnaast was er ook een kleine, maar snelle toename van de meer traditionele extremistische en radicaal rechtse partijen, zoals de Duitse Volksunie (DVU), de Nationale Democratische Partij van Duitsland (NPD), en de British National Party. Deze nieuwe golf van extreme en radicaal rechtse partijen wordt vaak aangeduid als de derde golf van de rechtse partijen.

Conceptueel, echter, is het belangrijk om onderscheid te maken tussen twee soorten rechtse partijen die momenteel actief zijn in West-Europa. Ten eerste zijn er neofascistische partijen. Deze partijen worden gekenmerkt door hun fascistische of neofascistische ideologie. Gezien het feit dat de politieke boodschap van deze neofascistische partijen niet is geëvolueerd in lijn met de huidige economische, culturele en politieke klimaat, zal het geen verrassing zijn dat zij minimale electorale successen hebben behaald.

De tweede en belangrijkste categorie van rechtse partijen zijn radicaal rechts populistische partijen. Deze tweede groep bestaat uit partijen zoals het Franse Front National, de Oostenrijkse FPÖ, de Zwitserse Volkspartij, de Deense Volkspartij, de Lega Nord, de Deense en de Noorse protestpartijen en het Vlaams Belang. Deze rechts-radicalen populistische partijen kennen verscheidene oorsprongen. Sommige partijen zijn begonnen als gereformeerde extremisten (Franse Front National), anderen als antibelasting partijen (protestpartijen in Denemarken en Noorwegen), en in sommige gevallen zijn zij geëvolueerd uit regionale nationalistische bewegingen (Vlaams Belang en Lega Nord).

Ondanks deze uiteenlopende oorsprongen, vormen rechts radicalen nu een nieuwe partijfamilie.¹ De echte populistische golf, en het ontstaan van een gemeenschappelijke partijfamilie, vond plaats in de jaren negentig. Deze partijen leken inmiddels zo op elkaar in hun ideologie en organisatie (en in hun stemmers) dat ze een familie genoemd zouden kunnen worden. Het is zelfs zo dat radicaal rechtse populistische partijen naast de groenen de meest populaire nieuwe politieke partij van het laatste decennium was. De consensus in de politicologische literatuur is dat de partijen het populisme, nativistische

nationalisme en autoritarisme combineren dat wordt geuit door grote nadruk op orde en wetshandhaving te leggen.² Andere politicologen wijzen bovendien op een 'populistische politieke economie'.³ Deze nieuwe partijfamilie ontvangt steun van de arbeidersklasse, de lagere middenklasse, lageropgeleiden, en van diegenen die het meest wantrouwig staan tegenover en gefrustreerd zijn over de politieke elite. Daarnaast worden deze partijen gesteund door mensen die bezorgd zijn over veiligheid en immigratie. Het is echter ook belangrijk te vermelden dat deze kiezers niet noodzakelijkerwijs extremistisch zijn in de zin dat zij zich verzetten tegen de liberale democratie – hoewel zij zich wel gefrustreerd kunnen voelen over het functioneren van de democratie.⁴

Politicologen verklaren de wisselende succespatronen van radicaal rechtse populistische partijen door middel van de termen vraag en aanbod. Vraag refereert hier naar de sociaaleconomische condities. Het aanbod verwijst naar de organisatie, de strategie, de ideologie en het leiderschap van de partij. Het staat buiten kijf dat er door vraag kwesties als economische veranderingen, globalisatie, de herstructurering van de verzorgingsstaat, de groeiende immigratie stroom en Europese integratie meer discussies zijn ontstaan rond werkgelegenheid, de houdbaarheid van de verzorgingsstaat, immigratie, de rechtsorde en de nationale identiteit. Onderzoek heeft echter ook uitgewezen dat er geen heldere correlatie bestaat tussen deze vraaggerelateerde zaken en het (al dan niet) succes van rechts populistische partijen.⁵ Wat volgens wetenschappers wel belangrijk is zijn de aanbodfactoren. In de landen waar radicaal rechtse populistische partijen het succesvolst zijn geworden, hebben ze allemaal de volgende twee punten bereikt. Allereerst hebben ze zich onderscheiden van traditionele fascistische en extremistische partijen, en zo een politiek discours (of winnende formule) gecreëerd waarbij nativistisch nationalisme en steun voor autoritarisme – dat wil zeggen steun voor 'traditionele' families en de rechtsorde – gecombineerd wordt met populisme. Om succesvol te zijn moeten rechtse partijen in andere woorden dus de steun winnen van stemmers die bezorgd zijn over deze kwesties, maar die niet noodzakelijk extremistisch of antidemocratisch zijn.⁶

Ten tweede hebben succesvolle populistische partijen charismatische en populistische leiders; dit is bijzonder

belangrijk voor hun initiële doorbraak. Echter, recent onderzoek toont aan dat duurzaam succes afhankelijk is van een goede partijorganisatie die is ingebed in de relevante kiezersgemeenschap.⁷

ZWEDEN: SUCCES EN FALEN

Als we het recente succes van de Zweden Democraten willen verklaren, moeten we de partij in historische context plaatsen. Hoewel rechts populistische partijen nooit echt succesvol zijn geweest in Zweden, is er één belangrijke uitzondering: het kortdurende succes van de Nieuwe Democratie Partij (Ny Demokrati) van 1991 tot 1994. De Nieuwe Democratie Partij, gesticht in 1991, behaalde datzelfde jaar 6,7 procent van de stemmen in de parlamentsverkiezingen, genoeg voor 24 van de 350 parlamentszetels. Anders dan de Zweden Democraten was de Nieuwe Democratie Partij voornamelijk een antibelasting partij wier campagne gebaseerd was op een anti-overheid en anti-elitair gedachtegoed. Een strenger immigratiebeleid was zeker een speerpunt van de Nieuwe Democratie Partij, maar dit was nooit het belangrijkste punt. De partij verviel echter snel in interne chaos, en viel bij de volgende verkiezingen in 1994 uit elkaar. Daarnaast lukte het de partij niet om in te spelen op de groeiende angst voor immigratie en de Europese integratie.⁸

Dit initiële succes van rechts populisme in Zweden was op veel manieren een voorbode van veranderingen in de partijverhoudingen. Ten eerste was de Sociaal Democratische Partij – decennialang één van de meest succesvolle partijen in Zweden – niet meer vanzelfsprekend de regeringspartij. De niet-socialistische coalities van 1976-1982 en 1991-1994 laten zien dat de sociaal-democratische hegemonie definitief afgelopen was. De desastreuze verkiezingsresultaten van de partij in 2006 (34,9 procent) en 2010 (30,7 procent) wijzen op een nog groter verlies. In hun hoogtijdagen konden de sociaal-democraten als enige partij regeren door een minderheidskabinet te vormen met de steun van links of de groenen. Dit is niet langer mogelijk. Daarnaast heeft het grote zetelverlies voor de sociaal-democraten nog grotere gevolgen daar de niet-socialistische partijen zich sinds

2006 hebben verenigd in een gezamenlijk verkiezingsplatform. In het verleden hadden de sociaal-democraten te maken met een gefragmenteerde en verdeelde oppositie, waardoor zij een aantrekkelijke optie voor kiezers waren. De conservatieven hebben echter onder leiding van Frederik Reinfeldt veel van hun radicale economische beleidsprogramma laten vallen en zijn daarbij meer naar het midden van het politieke spectrum opgeschoven waardoor het Zweedse Verbond – samenwerking tussen de conservatieven, de Centrum Partij, de liberalen en de christen democraten – mogelijk werd. Dit Verbond heeft zich bewezen als een aantrekkelijke optie voor Zweedse stemmers.

Het verlies van de sociaal-democraten en de opkomst van het Zweedse Verbond zijn gerelateerd aan een tweede verandering in het partijlandschap. Het gedrag van Zweedse stemmers werd, net zoals in de rest van West-Europa, veel onvoorspelbaarder in de zin dat ze minder loyaal werden aan specifieke partijen en pas tijdens de verkiezingscampagnes besloten voor wie ze zouden gaan stemmen. In de verkiezingen van 1991 wisselde bijna 30 procent van de stemmers van partij, vergeleken met 11 procent in 1960. Dit percentage was in 2006 zelfs 37 procent.⁹ Stemmers maakten hun keuze

De immigratieproblematiek heeft weinig invloed op het Zweedse stemgedrag

ook steeds later: in 1964 besloot 18 procent van de stemmers pas tijdens de verkiezingscampagne op wie ze zouden stemmen, en in 2006 was dit percentage gestegen tot 58. In de verkiezingen van 1998, 2001 en 2006 maakte een derde van de stemmers pas een week voor de verkiezingen zijn of haar keuze.

Ondanks de groeiende onvoorspelbaarheid in het verkiezingslandschap domineren sociaaleconomische kwesties de Zweedse politiek nog altijd. Volgens Rydgren zijn andere politieke kwesties, zoals immigratiebeleid, ondergeschikt aan sociaaleconomische kwesties en hebben deze weinig invloed op het stemgedrag.¹⁰ Hierdoor is immigratie in Zweden nooit een politiek punt geweest in de mate waarin dat in Nederland of Denemarken het geval is. Tussen 1979 en 2006 is het percentage van stemmers dat immigratie een belangrijk kwestie noemde tussen de nul en tien procent gebleven. In plaats van immi-

gratie waren sociaaleconomische zaken als werkgelegenheid, bijstandsbeleid en belasting dominant in verkiezingscampagnes.¹¹ Tijdens de verkiezingen van 2010 waren werkgelegenheid, de economie, gezondheidszorg en onderwijs de belangrijkste thema's, al bestempelde een groeiend percentage van ongeveer twintig procent immigratie als een belangrijk onderwerp. Zo is er dus een klein maar groeiend aantal Zweden dat immigratie een belangrijke kwestie vindt. In de laatste verkiezingen won de Zweden Democraten stemmen van zowel voormalige Conservatieven en sociaal-democraten vanwege de sterke anti-immigratie standpunten.

In tegenstelling tot de Nieuwe Democratie Partij vindt de Zweden Democraten haar oorsprong in de radicaal rechtse en fascistische politiek.¹² Dit verklaart zowel het beperkte succes van de partij in het verleden als haar huidige geïsoleerde positie binnen de Zweedse politieke gevestigde orde. Zweden Democraten werd officieel gesticht in 1988 nadat verschillende radicalere partijen ingestort waren. De meest problematische Zweden Democraten associaties met deze partijen zijn die met de openlijk racistische Houdt Zweden Zweeds partij (*Bevara Sverige svenskt*) en met de fascistische Zweden partij (*Sverigepartiet*). Deze twee partijen domineerden de radicaal rechtse politiek in de jaren tachtig en veel van hun voormalige leden zijn nu lid van Zweden Democraten. Aangezien veel stemmers Zweden Democraten nog steeds associëren met de antidemocratische en racistische standpunten van deze partijen vermindert dit de aantrekkingskracht van Zweden Democraten aanzienlijk.

Tot het begin van dit millennium was de Zweden Democraten, net zoals het rechts populisme in Duitsland en het Verenigd Koninkrijk de enige rechts populistische partij. Hoewel ze kwesties als nationale identiteit en immigratie benadrukten waren hun politieke standpunten meer extreem dan radicaal. Dat wil zeggen dat ze werden gezien als tegenstanders van de liberale democratie.

De gevestigde politieke partijen dongen niet mee naar deze stemmers, aangezien ze deze onderwerpen niet aanboorden. Zo waren er dus politieke mogelijkhe-

den voor de Zweden Democraten, maar de partij had te nauwe banden met de extremistische en antiliberaal politiek om een bredere politieke aantrekkingskracht te hebben.

Waarom is de partij dan nu wel succesvol? Aan de ene kant is het succes van Zweden Democraten te verklaren door de groeiende angst voor immigratie, veiligheid en Europese integratie. Ondanks het feit dat deze angsten grotendeels beperkt waren in de jaren negentig zijn ze niet helemaal verdwenen.¹³ Aan de andere kant heeft de Zweden Democraten haar imago aangepast. De partij verkoos een nieuwe leider in 2005, Jimmie Åkesson. Geïnspireerd door andere Europese radicaal rechtse populistische partijen richtte Åkesson de aandacht van de partij op immigratie, oppositie tegen EU-integratie, en de vermeende verlamming en corruptie van de politieke gevestigde orde. In andere woorden, Åkesson en andere partijleiders hebben getracht de Zweden Democraten 'toegankelijker' te maken door afstand te doen van hun racistische en antidemocratische retoriek.

Regering en oppositie zijn verenigd in hun doel de Zweden Democraten te marginaliseren

CONCLUSIE

De Zweedse politiek is een moeilijk tijdperk ingegaan. De huidige coalitie regeert zonder een stabiele parlamentsmeerderheid, en moet dus ad hoc op zoek gaan naar een meerderheid om wetgeving goedgekeurd te krijgen. Ironisch genoeg maakt de entree van Zweden Democraten in het parlement het makkelijker voor de regering om parlementaire meerderheden te smeden aangezien zowel regering als oppositie verenigd zijn in hun doel de Zweden Democraten te marginaliseren. Dit vergroot de druk op de oppositiepartijen om met de regerende partijen samen te werken op bepaalde beleidsterreinen.

Wat betekent het recente Zweden Democraten succes voor de toekomst van de Zweedse politiek? Hoe aannemelijk is het dat de Zweden Democraten in de voetsporen treedt van de PVV in Nederland en de Deense Volkspartij, en verandert in een partij met een hoog zetelaantal en daardoor een significante invloed op overheidsbeleid krijgt? Ons antwoord is dat de Zweden Democraten waarschijnlijk een kleine partij zal blijven in de marge van de Zweedse politiek, met weinig invloed op

beleid. Zoals wij beargumenteren in dit artikel is de overheersing van sociaaleconomische thema's in Zweden één van de belangrijkste factoren die het beperkte succes van Zweden Democraten verklaart. Hoewel immigratie waarschijnlijk een grotere rol in de Zweedse politiek zal innemen, is het onwaarschijnlijk dat het – ten minste in de nabije toekomst – sociaaleconomische kwesties als werkgelegenheid en gezondheidszorg zal verdringen als hoofdpunt in de Zweedse politiek. Dit betekent niet dat de Zweden minder negatief staan ten opzichte van immigratie dan mensen in andere West-Europese landen. Er is zeker genoeg bewijs dat er een significante oppositie tegen immigratie bestaat in Zweden en een wijdverbreide bezorgdheid over het verband tussen immigratie en misdaad. Dit neemt echter niet weg dat de immigratieproblematiek niet per se leidt tot de opkomst van een radicaal rechts populistische partij. Eén van de meest interessante aspecten van de Zweedse politiek is dat de immigratieproblematiek juist geen grote impact heeft op het Zweedse stemgedrag.

Dr. K.M. Anderson is als universitair hoofddocent vergelijkende politicologie verbonden aan de faculteit Politicologie van de Radboud Universiteit Nijmegen. Zij doet onderzoek naar welvaartsstaten in vergelijkend perspectief en is ook specialist op het gebied van de politiek in Zweden. Dr. A. Zaslove is als universitair docent vergelijkende politicologie eveneens verbonden aan de faculteit Politicologie van de Radboud Universiteit Nijmegen. Hij is gepromoveerd aan York University, Toronto, Canada en doet onderzoek naar politieke partijen, in het bijzonder radicaal rechtse en populistische partijen.

NOTEN:

- 1) J. Rydgren, 'Is Extreme Right-Wing Populism Contagious? Explaining the Emergence of a New Party Family', in: *European Journal of Political Research*, vol. 44, no. 3, 2005, pp. 413-437.
- 2) C. Mudde, *Populist Radical Right Parties in Europe*, Cambridge, 2007.
- 3) J. Rydgren, *From tax populism to ethnic nationalism: radical right-wing populism in Sweden*, 2006.
- 4) C. Mudde, 'The populist radical Right: A pathological normalcy', 2010
<http://www.eurozine.com/articles/2010-08-31-mudde-en.html>
- 5) C. Mudde, *Populist Radical Right Parties in Europe*.
- 6) C. Mudde, 'The populist radical Right'.
- 7) C. Mudde, *Populist Radical Right Parties in Europe*.
- 8) J. Rydgren, *From tax populism to ethnic nationalism: radical right-wing populism in Sweden*.
- 9) H. Oscarsson & S. Holmberg, 'Swedish Voting Behavior', in: *Swedish Election Studies Program*, department of Political Science, University of Gothenburg, juni 2010, p. 6.
- 10) J. Rydgren, 'Radical Right-wing Populism in Denmark and Sweden: Explaining Party System Change and Stability', in: *SAIS Review*, Vol. 30, no. 1, 2010, pp. 57-71.
- 11) H. Oscarsson & S. Holmberg, 'Swedish Voting Behavior', p. 12.
- 12) J. Rydgren, 'Radical Right-wing Populism in Denmark and Sweden', pp. 57-71.
- 13) Ibidem.